

8 ZÁVĚREČNÉ REFLEXE

8.1 Poznámky k etologii politického chování

Výklady k dějinám Vietnamu moderního období lze uzavřít několika postřehy a úvahami k etologii politického jednání. Ty vzešly z práce na textu a také ze zkušeností s dějinami Mongolska (Schwarz 2010, Srba & Schwarz 2015). Extrakci a zobecnění části mechanismů etologie politického jednání lze vhodně využít jako podpůrný aparát výkladů a situačně je lze vztahovat buď na vztahy jedinců ve skupinách, nebo na vzájemné vztahy samotných skupin a na nejvyšší úrovni na vztahy států.

Vztahy mezi jedinci, jejich skupinami, etniky a státy se většinou vyznačují principem omezené tolerance, kdy míra omezení situačně kolísá. Pozoruhodná je pružná kooperace, na kterou jsou schopné státy s bohatými aliančními zkušenostmi (kam Vietnam bezesporu patří) téměř okamžitě přepnout i z prudkého nepřátelství.

Naopak přátelské vztahy a pomoc silnějšího státu nebývají vždy opětovány formou povolnosti. V případě snahy o uplatnění vlivu dochází ne-li přímo k rozkmoření, alespoň k výraznému omezení vstřícnosti. Vlastní etologii pravidel člením na body A)-C), kdy první bod A) je vstupní předpoklad, na kterém ostatní závisí.

- A) Státy a politicky aktivní jedinci se nachází v měnících se hierarchických vztazích.
- B) Jeden z cílů politického jednání subjektů v hierarchizovaném prostředí je soupeření o pozici v hierarchii, na jejíž výši závisí míra vlivu a různých výhod. Cílem politicky aktivního subjektu je nejčastěji snaha udržet své

postavení v hierarchii na co možná nejvyšší nebo aspoň stávající pozici. Ve vztahu k okolí jde v principu buď o pohyb v hierarchii nahoru na úkor jiných subjektů nebo o potlačování/kontrolu těch subjektů, které jsou níže.

- C) Prostředky, které se v soupeření nebo hierarchizaci mezi subjekty užívají nejčastěji a v kombinaci, jsou 1) spojování subjektů a vytváření aliancí [včetně přístupu k materiálně-ekonomickému zázemí], 2) jazykové vlivové prostředky (např. politická propaganda nebo uplatnění mravních norem – typicky například konfuciánská morálka hierarchizuje subjekty v rámci rodiny i státu), 3) fyzické vlivové prostředky, tj. represe, poskytnutí financí na rozvoj apod.

Takto stručnou extrakci pravidel A)-C) zde uvádím proto, že z recepcce chování všech stran zapojených do konfliktů ve Vietnamu ve 20. století se zdá, že míra použitého násilí nezávisí přímo na typu politického systému nebo na druhu náboženství v dané zemi či komunitě, ale pouze na vzájemné pozici subjektů (států a politicky aktivních osob) ve vertikální hierarchii. Zdá se, že výkon násilí je dominantně spojen s vertikálními posuny; naopak v horizontálním směru a tam, kde momentálně nejde o přímý výkon hierarchického vlivu, převládá kooperace.

Výše uvedená pravidla A)-C) mohou mít obecnou platnost. Odchyly by mělo být možné vysvětlit v rámci uvedených pravidel a jejich modifikací. Pravidla se přitom omezují hlavně na subjekty, které se projevují aktivní snahou o vliv a řízení společenských procesů ať už ve svůj prospěch nebo i v obecný prospěch – na politiku se zde nepohlíží negativně.

Z extrémního pohledu může z logiky pravidel A)-C) vyplývat, že subjekt stojící v hierarchii relativně nejvýš by měl v principu užívat dominantně restriktivní prostředky, aby si udržel pozici s tím, že soupeření může mít mnoho podob, například i řízené investice do preferovaných sektorů vlastního hospodářství apod.

Dále se zdá, že každý politicky úspěšný subjekt se v určitých ohledech chová amorálně, jinak by výlučným respektováním pravidel a požadavků jiných subjektů pouze klesal v hierarchii nebo by byl postupně odsunut na periferii. Řečeno ve zkratce: v praxi mezi dvojicemi vlastností úspěšný/neúspěšný, pozitivní/negativní a morální/nemorální neplatí vztah symetrické relace. Jistou mírou amorálnosti politicky úspěšných subjektů ale není možné chápat zcela negativně. Subjekt na vyšším stupni vývoje může pomoci k pozitivnímu rozvoji nižšímu podřízenému subjektu (například převážně vstřícný byl postup Velké Británie k rozvoji některých kolonií – například v Malajsii nedocházelo k dramatickým nepokojům). Omezená amorálnost zde spočívá v tom, že se pomoc provádí s ohledem na dodržení struktury v hierarchii a v tomto extrémním aspektu může být i řízeně limitovaná podpora rozvoje chápána stále jako v celkovém rámci restriktivní politika.

8.2 Možnosti budoucího výzkumu a poznámky k mentalitě ve Vietnamu

Pokud jde o směry budoucího výzkumu, chybí systémové srovnání principů komunismu a konfuciánství v rovině praktické politiky a rétoriky společenského poslání. Oba politické proudy mají v těchto oblastech společné funkce a taková studie umožní pochopit, proč se na hodnotový svět výrazněji kolektivistických společností úspěšně naroubovala rétorika komunismu, aniž by zcela zmizela původní funkční vrstva konfuciánských hodnot. Ty lze ilustrovat na příkladu Ho Či Minových pěti pravidel pro vietnamskou pionýrskou mládež (Lucius 2009: 33):

- 1) milovat vlast a krajany
- 2) dobře studovat a tvrdě pracovat
- 3) pěstovat dobrou soudržnost a dodržovat přísnou disciplínu
- 4) dodržovat dobrou hygienu
- 5) být skromný, pravdomluvný a statečný

K těmto pravidlům se navíc pojí pět dalších doporučení nebo cílů snažení: být dobrým dítětem, dobrým žákem, dobrým přítelem, dobrým občanem a stát se členem Svazu komunistické mládeže. Až na výjimky většina uvedených pravidel odpovídá konfuciánským ctnostem.

Proto se na praktické rovině konfuciánských základů snáze udržuje v konfuciánských (nebo postkonfuciánských) zemích symbolika ideologie komunismu, byť až na výjimky tyto společnosti v některých ohledech přísně vzato komunistické nejsou.¹ To také vysvětluje, proč se dnes společnosti, které nebyly tradičně silně kolektivistické (Rusko, altajská etnika) daleko rychleji zbavily ideologie komunismu (tím se nemyslí mocenských struktur, které prochází postupným přerodem dodnes). Jednoduše jim kolektivismus nebyl vlastní a komunismus ve smyslu revoluce byl využit jen k obměně mocenských struktur a s tím spojeným zábořem soukromého majetku za pokračování kapitalismu prostřednictvím výkonu moci novými vlastníky.

Samostatnou vrstvu vlivů představují lokální hodnoty, tradice a rodinné obřady ať už Vietnamců nebo jednotlivých národnostních menšin. I když u mládeže ve městech lze pozorovat výraznější synkrezi se západním uvažováním, stále jde zvláště u starší generace a především na venkově o nejsilnější kulturní východisko jen málo dotčené moderními trendy.

¹ Analýze kolektivismu v konfuciánství v Koreji se věnují Hahn Doug-Woong a Chon Kyum-Koo (1994), kteří se dotýkají i jeho souvislosti s marxismem. V tematickém sborníku (Yoon & Choi 1994) je ale severokorejský model monopolizované moci považován za případ extrémního kolektivismu (Anh Shin-Ho 1994: 317).

Vietnam byl po většinu středověku a do nástupu koloniální éry významnou regionální mocností. V posledních desetiletích se do své pozice znovuzrodil za málo záviděnlivých okolností, kdy se na jeho území střetly vlivy dvou vzdálených velmocí, které s ním ani nesdílí přímé hranice. V tomto smyslu i politické koncepty demokracie a komunismu jsou importem ze západu, kde také původně vznikly, takže vnímat vývoj Vietnamu jen z pohledu jejich politické optiky je do určité míry vždy zavádějící.

Čína dnes zůstává nejsilnějším přímým sousedem, který Vietnam musí respektovat, a zejména jihočínská kultura je současně i historicky sdíleným zdrojem hodnot vietnamského etnika. Vietnam však bude vždy klást důraz na svou vlastní autoritu. Podobně se ve 20. století stavěli k jiným zdrojům čínští komunisté, kdy již od počátku příliš nedbali na autoritu Sovětského svazu. Opravdovost čínského komunismu a jeho příslušnost k tradici Ruska například zpochybňoval novinář H. Forman (1949: 207–210) a to v textu, který byl přeložen i do češtiny a publikován už roku 1949, kdy byla ČLR teprve vyhlášena. Formanovi zdůrazňoval odlišnost čínských komunistů od Sovětů během jeho návštěvy Yan'anu sám Mao Zedong. Samozřejmě obsah kapitoly i knihy je nutno brát vzhledem k dobovému kontextu se značnou rezervou, ale odlišnosti v teoretických postojích ještě nehrály v roce 1949 mezi SSSR a politiky vznikající ČLR zásadní roli. Ve všímavé pasáži Forman (1949: 208) píše: „Je pravda, že s počátku, v době založení Komunistické strany Číny, marxistický leninismus představoval praktickou filosofii a směrnice této strany. Avšak postupem let Komunistická strana Číny se setkávala stále s většími nesnázemi ve svém úsilí přesvědčit čínského rolníka, který zůstává spíše individualistou, než aby se vzdal naděje na získání malého kousku země, aby se tak z něho stal adept kolektivismu, objeveného teprve nedávno. Došlo ke kompromisům, takže Číňané nyní nejsou většími komunisty než Američané.“

Možná že jako nejsilnější sovětská inspirace nakonec dodnes přetrvala tradice v armádě, která (v případě Číny i Vietnamu) vznikala na základě marxisticko-leninistické ideologie výcviku a s požadavkem absolutní loajality ke straně. To je patrně hlavní prvek ze sovětské doby, který ve spojení s praktickým výkonem moci armádou (prolínáním armádních a politických špiček) přetrvává ve vietnamské politice do dnešních dní, aniž by to implikovalo ochotu k podřízení Rusku v oblasti vlivových her. Ovšem i v případě vlivu marxismu-leninismu v této oblasti platí, že jde především o jeho podobu, kterou zastával Ho Či Min a další vietnamští vůdci, a ne o původní sovětskou ideologii (Thayer 2002: 137–143).